

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до виконання курсової роботи

«ЕКОНОМІКА ТА ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА»

*(для студентів 4 курсу денної і заочної форм навчання
напряму підготовки 6.030504 – Економіка підприємства, 051 – Економіка)*

**Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бектова
2019**

Методичні рекомендації до виконання курсової роботи «Економіка та фінанси підприємства» (для студентів 4 курсу денної і заочної форм навчання напрямку підготовки 6.030504 – Економіка підприємства, 051 – Економіка) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. О. І. Славута. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 31 с.

Укладач ст. викл. О. І. Славута

Рецензент

С. Ю. Юр'єва, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Рекомендовано кафедрою економіки підприємств, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку, протокол № 11 від 13 лютого 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМНОГО ПИТАННЯ	5
2 РОЗРАХУНОК ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЦМЗО.....	10
3 ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ВОДОВІДВЕДЕННЯ.....	18
4 РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ....	24
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	30

ВСТУП

Навчальним планом передбачено виконання курсової роботи студентами денної і заочної форми навчання.

Мета курсової роботи – формування у студентів сучасного економічного мислення, глибокого комплексного розуміння економічних та фінансових проблем функціонування та розвитку підприємств та опанування навичками їх практичного розв’язання.

В методичних рекомендаціях до виконання курсової роботи представлено ключові елементи фінансового аналізу.

Курсова робота складається з двох змістових модулів: теоретичні аспекти проблемного питання та розрахунків економічних та фінансових показників діяльності підприємства.

Варіанти курсової роботи визначають за вказівками, наведеними в кожному завданні. Критерії оцінювання курсової роботи представлено в методичних вказівках.

Перед виконанням курсової роботи слід вивчити теоретичний матеріал за лекціями і рекомендованою літературою. При виконанні роботи студенти можуть отримати консультацію у викладача.

Курсова робота виконують в друкованому вигляді на листах формату А4 (з наданням інформації щодо назви навчального закладу, кафедри, дисципліни, прізвища і учнівського шифру студента) і здають на перевірку в строки, вказані викладачем.

Критерії оцінювання. Курсова робота вважається зарахованою і студент допускається до захисту, якщо:

- розрахунки здійснено за даними індивідуального варіанта студента і оформлено відповідно до встановлених вимог;
- результати виконання завдань є правильними, або містять несуттєві помилки, що не впливають на результативність виконання завдання в цілому;
- студент може навести докладну інформацію про здійснені розрахунки;
- відповіді на теоретичні питання з теми, за якою виконується завдання, є вичерпними або містять незначні неточності, які за допомогою викладача швидко студентом виправляються.

Курсова робота вважається не зарахованою і студент не допускається до захисту, якщо при виконанні й захисті роботи порушено будь-який критерій оцінювання.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМНОГО ПИТАННЯ

Ринкова трансформація економіки України характеризується зростанням потреб населення в оволодінні певним мінімумом економічних знань, появі яких сприяло набуття економічної свободи підприємствами та організаціями, а отже, пріоритезацією відповідальності господарюючими суб'єктами щодо прийняття та реалізації управлінських рішень. Усвідомлення цієї відповідальності зумовлює зацікавленість основними положеннями економіки та фінансів підприємств представників бізнесу. У зв'язку з цим гостро постала проблема наукового осмислення нових явищ у сфері економіки та фінансів, розуміння змісту їх ключових категорій, природи та сутності, ефективності використання ресурсного потенціалу, ідентифікації економічних результатів діяльності підприємств і оцінювання цієї діяльності в перспективі.

Успішна діяльність кожного господарюючого суб'єкта залежить не тільки від того, наскільки раціонально він розпоряджається своїми ресурсами, не лише від обсягу використаних та залучених засобів, а в першу чергу від ефективності використання цих ресурсів та ефективності взаємодії між ними. В будь-якому сучасному підприємстві можна виділити так звану тріаду ресурсів – матеріальні, трудові та фінансові ресурси. Цілком очевидно, що навіть при наявності потужної матеріальної бази, без висококваліфікованих спеціалістів не може бути досягнутий максимум виробничої ефективності. Так само як і при наявності спеціалістів та матеріальних ресурсів, але без належного фінансового забезпечення, неможливо розпочати ефективне виробництво. Роль та значення фінансових ресурсів у сучасних умовах господарювання важко переоцінити, адже це ресурси, які за короткий проміжок часу можуть трансформуватися в будь-які інші, що дозволить без проблем перегрупувати фактори виробництва.

Фінансові ресурси підприємства нерозривно пов'язані з відтворювальними процесами, виступають матеріальними носіями фінансових відносин і є необхідною умовою здійснення розширеного відтворення на всіх його стадіях і в усіх його формах. Ефективність формування та використання фінансових ресурсів підприємств впливає на темпи економічного зростання країни, оскільки вони обслуговують основну ланку суспільного виробництва, де створюються матеріальні й нематеріальні блага та формується переважна маса державних фінансових ресурсів. Обсягом фінансових ресурсів, що формуються на рівні підприємства, визначаються можливості проведення необхідних капітальних вкладень, збільшення оборотних коштів, виконання всіх фінансових зобов'язань,

забезпечення потреб колективу організації. Нестача фінансових ресурсів негативно впливає на виробничо-господарську діяльність підприємства, спричиняє виникнення та зростання заборгованостей, зменшує можливості фінансування подальшого розвитку підприємства.

Фінансові ресурси підприємства є сукупністю власних доходів, накопичень та зовнішніх надходжень грошових коштів та їх еквівалентів, що знаходяться в розпорядженні підприємства та призначені для виконання зобов'язань перед бюджетною та фінансово-кредитною системами, перед контрагентами в процесі фінансування поточних затрат господарської діяльності, фінансування витрат, пов'язаних з інвестиційною діяльністю, соціальними потребами та стимулюванням працюючих.

Склад фінансових ресурсів, їх обсяги залежать безпосередньо від організаційно-правової форми та розміру підприємства, виду його діяльності, об'ємів виробництва. Чим більші обсяги виробництва і вища ефективність роботи підприємства, чим більша величина власних фінансових ресурсів, і навпаки. Склад і структура фінансових ресурсів не однакова в різних галузях економіки. Вони визначаються численними факторами виробничого, економічного та організаційного порядку. Так, у фондоемних галузях промисловості, таких як металургія, машинобудування, переважаючим елементом власних фінансових ресурсів є амортизаційні відрахування. В легкій промисловості та торгівлі значна частка належить валовому і чистому доходу.

Формування фінансових ресурсів підприємства – це складний динамічний процес, орієнтований на максимальну взаємодію із зовнішнім середовищем та забезпечення високоякісного використання. Тому важливо знати, які саме фактори обумовлюють формування складових фінансових ресурсів та впливають на їх збалансованість та ефективність використання.

В основу побудови певної системи цих факторів покладено принцип сфери впливу на склад фінансових ресурсів підприємства, відповідно до якого всі фактори поділяють на внутрішні та зовнішні відносно формування та використання фінансових ресурсів.

Внутрішні фактори, які впливають на обсяги формування фінансових ресурсів, включають:

- стратегію підприємства, для реалізації якої формуються фінансові ресурси;
- фінансовий менеджмент, котрий є механізмом управління рухом фінансових ресурсів підприємства;
- якість організації управління фінансовими ресурсами;

- принципи організації та ведення бізнесу, якими керуються на підприємстві;
- рівень досконалості фінансової структури підприємства;
- загальну оцінку ефективності виробництва та узгодження його з фінансовим планом підприємства тощо.

До зовнішніх факторів, які визначають формування та використання фінансових ресурсів підприємства, належать:

- рівень конкуренції на ринках ресурсів;
- зміна політичного курсу влади та правового поля;
- ступінь розвитку фінансового ринку;
- стан економіки в цілому;
- рівень інфляції тощо.

Першочерговою сферою формування фінансових ресурсів є процеси первинного розподілу валового національного продукту, коли вартість поділяється на складові елементи, і, відповідно, утворюються різні форми доходу як у самого підприємства, так і в інших господарюючих суб'єктів та держави. Після реалізації продукції та утворення виручки формуються амортизаційні відрахування, прибуток підприємства, відрахування на заробітну плату працівників, здійснюються страхові платежі тощо.

Первинне формування фінансових ресурсів відбувається у процесі заснування підприємства, в момент утворення його статутного капіталу. Статутний фонд (капітал) характеризує початкову суму власного капіталу підприємства, яку інвестують для формування його активів і початку здійснення господарської діяльності. Величина статутного фонду показує розмір тих грошових коштів – основних і оборотних, – які інвестовані в процес виробництва.

До складу власних фінансових ресурсів включають додатковий капітал, який створюється за рахунок приросту вартості майна в результаті переоцінки основних засобів, емісійного доходу (за рахунок перевищення реалізаційної ціни акції над номінальною), безоплатно отриманих цінностей на виробничі цілі.

Резервний капітал – формується на підприємствах за рахунок нерозподіленого прибутку на умовах, що визначені установчими документами. Кошти резервного капіталу використовують для покриття збитків від господарської діяльності, а також для збільшення статутного капіталу. Нерозподілений прибуток – це залишок одержаного підприємством прибутку, не витраченого за відповідними напрямками на дату складання звіту. Нормою для успішної, рентабельної роботи підприємства, його високої конкурентоспроможності на ринку є ситуація, за якої власний капітал

становить більшу частину його фінансових ресурсів.

Власні фінансові ресурси, у свою чергу, формуються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел. Серед внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів визначальне місце займає прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства. Він формує переважну частину його фінансових ресурсів та забезпечує приріст власного капіталу і ринкової вартості підприємства. Залежно від фінансової політики підприємства прибуток може бути спрямований на споживання в повному обсязі; реінвестований в розвиток підприємства; інвестований в інші проекти, які не пов'язані з діяльністю підприємства.

Важливу роль у складі власних внутрішніх джерел відіграють амортизаційні відрахування від використання основних засобів і нематеріальних активів. Хоча вони не забезпечують зростання суми власного капіталу підприємства, але є засобом для його реінвестування.

Наявність достатніх власних фінансових ресурсів – необхідна умова успішного функціонування та розвитку будь-якої підприємницької структури не залежно від сфери діяльності, галузевого спрямування та організаційно-правового статусу. Високий рівень внутрішнього фінансування за рахунок власних фінансових ресурсів позитивно впливає на стан взаємовідносин між різними суб'єктами господарювання.

Обсяг формування власних фінансових ресурсів визначається рівнем прибутковості операційної діяльності підприємства, розміром використовуваних ним основних фондів і нематеріальних активів; характером амортизаційної політики; приростом обсягів господарської діяльності в майбутньому періоді та іншими чинниками.

Залучення коштів, які мобілізуються на фінансовому ринку, в оборот підприємства за умови їх ефективного використання дозволяє нарощувати обсяги господарських операцій, збільшувати доходи, підвищувати рентабельність власного капіталу, оскільки в нормальних умовах такі ресурси – більш дешеве джерело у порівнянні з власними коштами. Їх залучення дозволяє власникам та фінансовим менеджерам значно збільшити обсяг контрольованих фінансових ресурсів, тобто розширити інвестиційні можливості підприємства. Разом з тим, ситуація, коли розмір витрат на обслуговування боргу перевищує розмір додаткових доходів від використання коштів, мобілізованих на фінансовому ринку, може призвести до погіршення фінансового стану на підприємстві.

До коштів, які надходять в порядку перерозподілу, відносяться: страхові відшкодування за ризиками, які наступили; кошти, що надходять від концернів, асоціацій, головних компаній; дивіденди та відсотки за цінними

паперами інших емітентів; надходження з бюджетів різних рівнів. Бюджетні кошти можуть використовуватись як на поворотній, так і безповоротній основі. Як правило, вони виділяються на фінансування державних замовлень, окремих інвестиційних програм чи в якості короткострокової фінансової державної підтримки тих підприємств, продукція яких має народногосподарське значення.

Формування фінансових ресурсів за рахунок різних джерел дає можливість підприємству адекватно реагувати на зміну потреб ринку, розширювати асортимент продукції, нарощувати масштаби виробництва. Однак у процесі формування фінансових ресурсів важливо дотримуватись оптимального співвідношення між джерелами їх формування з метою забезпечення нормальної фінансової стійкості підприємства.

В цьому розділі курсової роботи необхідно представити інформацію щодо особливостей економіки та фінансів підприємства. Варіант обирається кожним студентом за останнім номером залікової книжки:

Останній номер залікової книжки	Теоретичні питання
0	Сутність та основи фінансів підприємства
1	Система розрахунків на підприємстві
2	Грошові надходження підприємства
3	Формування і розподіл прибутку
4	Оподаткування підприємств
5	Кредитування підприємств
6	Фінансове планування на підприємствах
7	Банкрутство та санація підприємств
8	Оцінка фінансового стану підприємства
9	Оборотні та необоротні активи підприємства

2 РОЗРАХУНОК ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЦМЗО

У цьому розділі треба визначити:

- експлуатаційні витрати Цеху механічного зневоднювання осаду;
- групи витрат за окремими класифікаційними ознаками.

На підприємстві водовідведення міста N було проведено аналіз виробничої та господарської діяльності, зокрема на Комплексі біологічного очищення (КБО). На комплекс надходить стічна рідина, що являє собою суміш господарсько-побутових і промислових відходів. Спочатку вона потрапляє до споруд (грати типу НГ-8Т), призначених для механічного очищення стоків від великого за розміром сміття. Затримане на ґратах сміття знешкоджують і вивозять.

Для видалення із стічної рідини мінеральної частини суспензії на комплексі діють шість секцій пісоловок горизонтального типу з конусними прорізами для видалення піску. Пісок гідроелеваторами перекачується на піщані площадки.

Після пісоловок стічні води надходять на первинні радіальні відстійники (чотири – діаметром 28 м і три – діаметром 40 м). Їх призначення – видаляти із стічних вод зважені частки, що осідають під дією сили тяжіння, або спливають. Осад, що утворюється у відстійниках діаметром 28 м, самопливом, а з відстійників діаметром 40 м центровими і плунжерними насосами видалється в самопливну мережу й у резервуар сирого осаду обсягом 600 м³. Після первинних відстійників прояснені стоки надходять в аеротенки, де аеруються з активним мулом, при цьому відбувається біологічне очищення стоків. Суміш активного мулу з очищеними стоками надходить на вторинні відстійники, де очищена вода відокремлюється від активного мулу.

Активний мул з відстійників надходить у резервуар активного мулу (600 м³), а очищені стоки направляються у канал і по щитовому колектору скидаються в річку. Очищені стоки хлоруються на хлораторній станції, продуктивність якої становить 150 кг хлору на годину.

Із 600 м³ резервуару активний мул (зворотний) насосами 20 НДН – 3 000 м³/година перекачується в аеротенки. Утворений надлишковий активний мул надходить на мулові площадки, де відбувається зневоднювання і підсушування осаду. Мулова вода, що відокремилась у результаті цього процесу, через колодязі надходить у водовідвідну мережу і на насосну станцію, звідки насосами перекачується в канал (до головної споруди).

Зневоднений і підсушений мул (кек) згрібається бульдозером до дороги, а потім екскаватором навантажується і вивозиться або

складається. У звітному році обсяг кека, вивезеного з КБО, склав 63 тис. м³.

Підсушування осаду на мулових площадках для сучасних великих очисних станцій не завжди виявляється можливим, тому що потребує великих площ. Мулові площадки розбиті на три ділянки загальною площею 126,18 га, з яких:

- а) перша ділянка займає площу 37,02 га;
- б) друга – 83,94 га;
- в) третя – 5,22 га.

На цих мулових площадках вологість мулу після підсушування, що триває в середньому 30 днів, зменшується з 97 % до 80 % – 85 %. Сам процес підсушування осаду супроводжується неприємним запахом і сприяє розмноженню шкідливих комах – мух. Земля, на якій розташовані мулові площадки, не може бути використана в сільському господарстві протягом 15 років – 20 років, тому що вона перенасичена шкідливими речовинами. Тому для великих станцій необхідно застосовувати більш сучасні способи зневоднення осаду, до числа яких, зокрема, відноситься механічне видалення вологи.

На підприємстві розроблено проект упровадження Цеху механічного зневоднювання осаду (ЦМЗО), необхідного як з технологічної, так і з екологічної точки зору. Видалення води центрифугуванням засновано на дії відцентрової сили, причому цей процес завершується протягом декількох хвилин. Ціль зневоднення, тобто зменшення вологості є ущільнення надлишкового мулу в цеху механічного зневоднювання. Після обробки надлишкового мулу в ЦМЗО вологість знижується з 97 % до 60 % – 65 %, тобто після введення Цеху площа мулових площадок зменшиться.

Цех буде розташований в існуючому будинку на КБО біля третьої ділянки мулових площадок, загальною площею 5,2 га. Пропускна потужність Цеху передбачена в обсязі 1500 м³ осаду на добу.

2.1 Калькулювання експлуатаційних витрат

Калькулювання експлуатаційних витрат відбувається за статтями, наведеними у (табл. 2.1). Розрахунковий термін – 1 рік.

Таблиця 2.1 – Експлуатаційні витрати ЦМЗО

№ п.п	Статті витрат	Сума витрат, тис. грн	Структура, %
1	2	3	4
1.	Вартість флокулянта		
2.	Вартість електроенергії		

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4
3.	Вартість води		
4.	Заробітна плата персоналу		
5.	Відрахування на соціальні заходи		
6.	Вартість вивезення кека		
7.	Амортизаційні відрахування		
8.	Інші витрати		
	Разом		

Виконаємо розрахунок річних експлуатаційних витрат по Цеху механічного зневоднювання осаду.

а) Стаття «Вартість флокулянта»

Витрати на придбання флокулянта «Zetag-89» визначають за такою формулою:

$$V_{\text{фл}} = N_{\text{фл}} \cdot Q_{\text{аср}} \cdot T \cdot \text{Ц}_{\text{фл}},$$

де $N_{\text{фл}}$ – норма витрат флокулянта на 1 т абсолютно сухої речовини (АСР), кг/т. У контрольній ця величина дорівнює 5;

$Q_{\text{аср}}$ – обсяг абсолютно сухої речовини, що підлягає обробці флокулянтом, т. З огляду на те, що 1 м³ осаду містить 30 кг абсолютно сухої речовини, а технологічна добова спроможність ЦМЗО – 1 500** м³/доб., визначають обсяг обробки АСР за добу;

T – кількість днів роботи очисних споруд на рік, днів;

$\text{Ц}_{\text{фл}}$ – ціна 1 кг флокулянту, грн/кг; за умовами контрольної роботи дорівнює 104.

б) Стаття «Вартість електроенергії»

Річну суму витрат на електроенергію визначають за формулою:

$$V_e = Q_e \cdot T \cdot \text{Ц}_e,$$

де Q_e – добовий обсяг споживання електроенергії обладнанням ЦМЗО, кВт-год./доб. Цю величину обчислюють на підставі розрахункової таблиці 2.2;

Ц_e – тариф на електроенергію, грн/кВт-год. На момент здійснення проекту тариф становив 1,500 0***.

Таблиця 2.2 – Розрахунок витрат електроенергії

Найменування обладнання	Кількість обладнання, од.	Встановлена потужність, кВт/од.	Кількість роботи за добу, год.
1 Центрифуга ОГШ–459	3	37	20
2 Маслонасос – 0,1	4	0,1	20
3 Центрифуга ОГШ–631	1	75	20
4 Установка підготовки флокулянта	1	3	20
5 Водонагрівач ДНФ–18	1	18	20
6 Насоси-дозатори	4	0,6	20
7 Насоси СМ–100–65–200	1	37	20
8 Насоси СМ–125–80–315	1	22	20
9 Насос ВКС 2/26	1	1,5	4
10 Вентилятори	10	2,85	24
11 Прилади освітлення: - Малий зал 1 секція □ - Малий зал 2 секція - Машинний зал сирого осаду - Підсобні приміщення	1 1 1 1	17 5,3 1,5 2,4	10 10 24 4
12 Пункт керування насосною станцією	1	0,5	20
13 Центр сигналізації	2	0,5	20
14 Електроприводна арматура	1	0,6	0,5
15 Електроприводний транспортер кека	4	3	20
16 Електричний підігрівач	1	5	8
Знак ** означає, що останні два нулі в числі треба замінити на останні два числа номера залікової книжки			
Знак *** означає, що останні три нулі в числі треба замінити на три останніх числа номера залікової книжки			

в) Стаття «Вартість води»

Суму оплати підприємством спожитої води визначають за формулою

$$B_v = (Q_p + Q_{пр} + Q_{пб} + Q_d) \cdot C_v,$$

де Q_p – річний обсяг води, що витрачається на приготування 1%-го розчину флокулянта, м³. Цю величину встановлюють як добуток річного обсягу споживання флокулянта та 0,1 м³ води/1 кг флокулянта;

$Q_{пр}$ – річний обсяг води, що витрачається на промивання машин після зупинки та заповнення перед запуском, м³. Згідно з паспортними даними

для заповнення машин перед запуском необхідно $12,5 \text{ м}^3$ води/добу, а після закінчення роботи – $8,5 \text{ м}^3$ води/добу. Враховуючи кількість днів роботи споруд на рік і добову суму витрат води, визначають річний обсяг води;

$Q_{\text{пб}}$ – річний обсяг витрат води на господарсько-питні потреби, м^3 . Визначають як добуток норми витрат води на господарчо-питні потреби ($0,016 \text{ м}^3$ води/чол. на добу), кількості робітників ЦМЗО (див. ст. 4,6) та кількості днів роботи очисних споруд на рік;

$Q_{\text{д}}$ – річний обсяг витрат води на побутові потреби, м^3 . Обчислюють необхідний обсяг води для користування душем. Розрахунок ґрунтується на нормі витрат води, що складає $0,5 \text{ м}^3$ /добу для 1 душової кабінки; кількості душових у цеху – 2 од.; кількості днів роботи очисних споруд на рік;

$\text{Ц}_{\text{в}}$ – тариф на воду, грн/ м^3 . На момент здійснення проекту тариф становив 6,30 грн.

г) Стаття «Витрати на оплату праці»

За цією статтею обчислюють суму витрат на оплату праці робітників та начальника цеху за рік.

Відповідно до типових норм і нормативів середньомісячна заробітна плата начальника цеху складає 5 200** грн на місяць.

Кількість робітників за посадами та їх середньомісячна заробітна плата подана в (табл. 2.3). На підставі цих даних обчислюють річний фонд оплати праці всіх робітників цеху за основними ставками. Потім до нього додають величину поточних премій і доплат у розмірі 20*% від основної заробітної плати.

Таблиця 2.3 – Характеристика робітників ЦМЗО

Найменування посад робітників	Середньооблікова чисельність, чол.	Середньомісячна зарплата, грн
Оператори установок по підсушуванню осаду ІІІ розряду	7	4280
Коагулянти ІІІ розряду	13	3795
Машиністи налагоджувальної установки ІІ розряду	5	3678
Слюсарі-ремонтники й електромонтери ІІІ розряду	13	4125

д) Стаття «Відрахування на соціальні заходи»

Величина витрат на соціальні заходи визначається законодавчою базою України і передбачає відшкодування єдиного соціального внеску (ЄСВ), розмір якого за умовами контрольної роботи складає 22 % від річного фонду оплати праці.

е) Стаття «Вартість вивезення кека»

Це комплексна стаття витрат, що складається з таких видів витрат:

- а) витрати на дизпаливо;
- б) витрати на оплату праці водіїв;
- в) відрахування на соціальні заходи;
- г) амортизація транспортних засобів.

Для вивезення річного обсягу кека необхідно 2 трактори Т-25 і 6 самосвальних причепів. Транспортні засоби обслуговують 5 водіїв (з урахуванням коефіцієнта облікової чисельності) у дві зміни тривалістю 8 год. кожна. За 1 годину роботи тракторист одержує 16,32 грн, крім того передбачається преміювання у розмірі 20*%. Відрахування на соціальні заходи складають 22,0 % від річного фонду оплати праці водіїв. За 1 машино - годину роботи трактор витрачає 2,5 л дизпалива вартістю 19,23 грн за 1 літр. За умовою контрольної роботи амортизація транспортних засобів складає 60* тис. грн.

ж) Стаття «Амортизаційні відрахування»

Таблиця 2.4 – Види і вартість обладнання.

Найменування обладнання		Кількість, од.	Вартість, тис. грн/ од.
1	Центрифуга ОГШ-459	3	700 ^{**} ,0
2	Маслонасос – 0,1	4	13,5
3	Центрифуга ОГШ-631	1	900 ^{**}
4	Установка підготовки флокулянта	1	250,0
5	Водонагрівач ДНФ-18	1	11,0
6	Насоси-дозатори	4	54,0
7	Насос СМ-100-65-200	1	21,0
8	Насос СМ-125-80-315	1	28,0
9	Насос ВКС 2/26	1	27,5
10	Вентилятори	10	1,4
11	Електроприводна арматура	1	26.5
12	Електроприводний транспортер	4	65,0
13	Електричний підігрівач	1	50*,0

За цією статтею обчислюють величину амортизаційних відрахувань обладнання ЦМЗО рівномірним методом, приймаючи, що встановлений період використання обладнання – 10* років.

У загальному вигляді величина амортизаційних відрахувань визначається як добуток вартості основних засобів, що амортизується ($B_{оз}$) і норми амортизаційних відрахувань (N_a):

$$AB = B_{оз} \cdot \frac{N_a}{100\%}$$

Норма амортизаційних відрахувань – частина вартості основних засобів у відсотковому вираженні, що підлягає перенесенню на собівартість продукції. Для визначення норми амортизації необхідно знати термін корисного використання основних засобів (T):

$$N_a = \frac{100\%}{T}$$

з) Стаття «Інші витрати».

Величина інших витрат за умовами контрольної роботи складає 15 % від величини витрат на оплату праці за рік.

Результати обчислень заносять у (табл. 2.1).

На основі отриманих статей витрат ЦМЗО необхідно згрупувати витрати за економічними елементами і залежно від зміни обсягу виробництва (табл. 2.5)

Таблиця 2.5 – Угрупування витрат за економічними елементами

Елементи витрат	Величина, тис. грн	Структура, %
Матеріальні витрати		
Заробітна плата		
Відрахування на соціальні заходи		
Амортизація		
Інші витрати		
Разом		

Загальні витрати розподіляють за такими економічними елементами:

До елемента «Матеріальні витрати» належать: витрати на обслуговування виробничого процесу: на матеріали, паливо, енергію, на роботи і послуги виробничого характеру, що виконуються сторонніми організаціями.

До елемента «Витрати на оплату праці» належать витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати, обчислені згідно з прийнятими підприємством системами оплати праці.

До елемента «Відрахування на соціальні заходи» належать відрахування на єдиний соціальний внесок.

До елемента «Амортизація основних фондів та нематеріальних активів» належать: витрати на повне відновлення основних фондів у вигляді амортизаційних відрахувань від балансової вартості основних виробничих фондів за встановленими нормами і порядком.

3 ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ВОДОВІДВЕДЕННЯ

У цьому розділі необхідно з урахуванням введення в дію Цеху механічного зневоднювання осаду визначити головні економічні показники підприємства водовідведення взагалі (основний і оборотний капітал, трудові показники, витрати, доходи, фінансовий результат) у прогностному році.

3.1 Розрахунок показників основного капіталу

Придбання обладнання спричиняє зміну показників основного капіталу. Треба визначити:

- а) вартість основних засобів на кінець прогностного року;
- б) суму зносу основних засобів і залишкову вартість на кінець прогностного року.

При аналізі процесу руху основних засобів умовно приймають, що рух існуючих основних засобів у прогностному році такий самий, як і в попередньому. Крім того, враховується додаткове надходження, що дорівнює вартості придбаного обладнання ЦМЗО.

Суму зносу на кінець прогностного року визначають як суму зносу на початок року і розміру амортизаційних відрахувань за прогностний рік. Величина амортизаційних відрахувань за прогностний рік складається з амортизаційних відрахувань обладнання ЦМЗО (розд. 2.1) і амортизаційних відрахувань інших основних засобів підприємства, величина яких у прогностному році умовно дорівнює їх величині у попередньому році – 12 650 тис.грн.

Таблиця 3.1 – Рух основних засобів, тис. грн

Показники	Звітний рік	Прогностний рік
Вартість на початок року	422 869	
Надійшло за рік	15 347	
Вибуло за рік	8 953	
Вартість на кінець року	429 263	

Первісна вартість – фактична вартість основних засобів на момент введення їх в дію або придбання.

Залишкова вартість – вартість основних засобів, ще не перенесена на вартість виготовленої продукції. Визначається як різниця між первісною вартістю і сумою зносу основних засобів на момент обчислення.

Таблиця 3.2 – Знос основних засобів, тис.грн

Показники	Звітний рік		Прогнозний рік	
	початок	кінець	початок	кінець
Первісна вартість	422 869	42 926 3299		
Знос	286 386	036		
Залишкова вартість	136 483	130 227		

3.2 Розрахунок трудових показників

Введення в дію ЦМЗО спричинить зміну трудових показників: середньооблікової чисельності робітників, структури трудових ресурсів. Зважаючи на кількість робітників нового цеху, витрати на оплату праці яких були розраховані в розділі 1, слід визначити:

- кількість робітників різних категорій у проектному році;
- середньооблікову чисельність .

Таблиця 3.3 – Склад чисельності працівників за категоріями, чол.

Категорії працівників	Звітний рік	Прогнозний рік
1. Керівники	18	
2. Спеціалісти	117	
3. Службовці	332	
4. Робітники	1 508	
Разом	1 975	

3.3 Розрахунок експлуатаційних витрат і фінансових показників підприємства

У цьому розділі необхідно визначити:

- величину доходів підприємства з урахуванням зміни собівартості 1 м³ стічної рідини;
- величину додаткового доходу від реалізації кека;
- величину прибутку.

Експлуатаційна діяльність нового цеху впливатиме на суму витрат підприємства взагалі. На підставі витрат, обчислених у розділі 1, слід зазначити величину витрат у прогнозованому році і собівартість відведення стічної рідини.

Таблиця 3.4 – Собівартість послуг, тис.грн.

Показники	Звітний рік	ЦМЗО	Прогнозний рік
Разом операційних витрат, тис. грн.	320 000		
Обсяг відведеної стічної рідини, тис. м ³	120 000	-	
Собівартість 1 м ³ стічної рідини, грн.	2,67	-	

На підприємствах водовідведення величини доходу від основного виду діяльності визначається як добуток обсягу відведення стічної рідини (в натуральних вимірниках) і середнього тарифу на цю послугу.

Середній тариф визначають на підставі собівартості відведення 1 м³ стічної рідини і затвердженої для підприємства норми прибутковості:

$$T = CB_1 \cdot K_{\text{пр}},$$

де CB_1 – собівартість відведення 1 м³ стічної рідини, грн;

$K_{\text{пр}}$ – коефіцієнт прибутковості.

За даними контрольної роботи величина прибутковості складає 15 %. Отже, коефіцієнт прибутковості дорівнюватиме 1,15.

У разі незмінності обсягів водовідведення та норми прибутковості величина доходів від основного виду діяльності в прогнозному році зміниться пропорційно до зміни собівартості і може бути визначена таким чином:

$$D_{\text{осн.д.}} = D_{\text{звітн.р.}} \cdot \frac{CB_{\text{прогн.р.}}}{CB_{\text{звітн.р.}}}.$$

Величина доходу в звітному році наведена в таблиці 3.5.

З метою компенсування збільшення експлуатаційних витрат по очищенню стічної рідини в контрольній роботі пропонується використання підсушеного мулу (кека) як добрива для лісових господарств, а також як паливо, сировину пластмасової промисловості.

У результаті використання нової технології зневоднювання кек не буде містити в собі шкідливі компоненти – нітрити і нітрати, а наявність у ньому корисних елементів: фосфатів, білків, вуглеводів і т.п., дозволить підприємству почати реалізацію кек як добрива.

Для використання кек як палива його необхідно попередньо висушити. Висушений кек брикетують для спалювання на колосниках, або розмелюють і спалюють у розпорошеному вигляді. Краще використовувати останній спосіб, тому що при спалюванні кек на колосниках утворюється шар золи.

Склад і властивості кека після механічного зневоднювання осаду дуже відрізняються від складу кека, отриманого з вторинних відстійників. Установлено, що внаслідок високого вмісту білка кек може бути застосований у пластмасовій промисловості як замітник дефіцитних штучних смол (фінолальгедридних).

У контрольній роботі розглядається перший варіант використання кека – реалізація як добрива, тому що в цьому випадку не потрібні додаткові витрати. Обсяг реалізації кека передбачається на рівні 90* % від річного обсягу його обробки. Величина додаткового доходу визначається як добуток обсягу реалізації кека (Q_k) і ціни його реалізації (Π_k):

$$D_k = Q_k \cdot \Pi_k ;$$

$$Q_k = Q_d \cdot T \cdot \frac{\Pi B_k}{100},$$

де Q_d – продуктивність ЦМЗО, м³ кеку на добу. Згідно з паспортними даними ЦМЗО виробляє 225 м³ кека на добу;

T – кількість днів роботи ЦМЗО на рік, днів;

ΠB_k – питома вага реалізації кека.

$$\Pi_k = \frac{B_k}{Q_d \cdot T} \cdot K_{np},$$

де B_k – річна сума витрат ЦМЗО, грн. Визначається як підсумок (табл. 1.1).

Отже суму доходів підприємства в прогностному році. обчислюють за формулою

$$D_{\text{прогн.р.}} = D_{\text{осн.д.}} + D_k .$$

Величину фінансового результату підприємства визначають як різницю між сумою доходів і величиною витрат. Результати обчислень заносять у (табл.3.5) і аналізують зміну фінансових показників.

Таблиця 3.5 – Фінансові показники підприємства, тис. грн

Фінансові показники	Звітний рік	Прогнозний рік
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	370 000 ^{***1}	
Операційні витрати	320 000	
Фінансовий результат: прибуток(збиток)	50 000 ^{***}	

3.4 Розрахунок показників ефективності діяльності підприємства

У цьому розділі необхідно визначити:

¹ Знак *** означає, що останні три нулі в числі треба замінити на три останніх числа номера залікової книжки

а) показники ефективності використання ресурсів і діяльності підприємства;

б) проаналізувати зміну кожного показника за два роки, зробити висновки.

Таблиця 3.6 – Розрахунок показників діяльності підприємства

Показники	Одиниці виміру	Звітний рік	Прогнозний рік
Вихідні дані:			
Первісна вартість основних засобів на кінець року			
Середньорічні залишки оборотних коштів	тис.грн.	265 000	280 000
Чисельність працівників			
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)			
Операційні витрати			
Фінансовий результат: прибуток(збиток)			
Показники:			
Фондовіддача			
Фондомісткість			
Фондоозброєність			
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів			
Тривалість одного оборту			
Продуктивність праці			
Коефіцієнт прибутковості витрат			
Коефіцієнт прибутковості доходів			

Формули розрахунку показників:

а) фондовіддача основних засобів характеризує величину обсягу виробленої продукції, що припадає на 1 грн вартості основних засобів:

$$\Phi_{\text{в}} = \frac{Q}{OЗ},$$

де Q – річний обсяг реалізованої продукції у вартісному вимірюванні (чистий доход);

OЗ – первісна вартість основних засобів;

б) Фондомісткість основних засобів показує, яка вартість основних засобів припадає на 1 грн виробленої продукції і розраховується за формулою:

$$\Phi_{\text{м}} = \frac{OЗ}{Q};$$

в) фондоозброєність показує яка вартість основних засобів припадає на одного середньооблікового працівника:

$$\Phi_{\text{оз}} = \frac{OЗ}{Ч},$$

де Ч – чисельність працівників;

г) коефіцієнт оборотності оборотних коштів характеризує кількість обертів, що здійснюють оборотні кошти за розрахунковий період:

$$Коб = \frac{Q}{\overline{ЗОК}},$$

де $\overline{ЗОК}$ - середньорічні залишки оборотних коштів;

д) тривалість одного оборту показує, за скільки днів здійснюється 1 оберт:

$$T_{\text{об}} = \frac{T}{Коб},$$

де T – кількість днів у календарному періоді;

е) продуктивність праці – відношення обсягу виробництва продукції (у вартісних або натуральних вимірниках) до чисельності працівників.

ж) коефіцієнт прибутковості витрат характеризує розмір прибутку, що припадає на 1 грн операційних витрат:

$$P_{\text{в}} = \frac{Пр \cdot 100\%}{В}$$

де Пр – величина прибутку, отриманого підприємством за рік, тис.грн;

В – величина операційних витрат, тис.грн;

з) коефіцієнт рентабельності доходів характеризує розмір прибутку в 1 грн доходів підприємства:

$$P_{\text{в}} = \frac{Пр \cdot 100\%}{ЧД}$$

4 РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ

Для оцінки ефективності інвестиційного проекту щодо створення ЦМЗО розраховуються такі показники:

- а) чиста приведена вартість (net present value) здійснення проекту (NPV)
- б) індекс прибутковості (profitability index) – співвідношення доходів і витрат на здійснення проекту (PI)
- в) внутрішня норма рентабельності (internal rate of return) проекту (IRR)
- г) дисконтований період окупності (discounted payback period) (DPP)

При оцінці фінансової ефективності інвестицій грошовий потік, який формується в процесі реалізації проекту, порівнюється з вихідною сумою інвестицій. Проект визнається ефективним, якщо забезпечується повернення вихідної суми інвестицій і необхідна прибутковість для інвесторів, що надали капітал.

Усі суми інвестицій і грошові потоки, які генеруються проектом, приводяться (дисконтуються) до теперішнього часу або до певного розрахункового року, який, як правило, передуює початку реалізації проекту. Ставка дисконту, яка використовується при дисконтуванні інвестицій і грошових потоків, залежить від використовуваного методу оцінки ефективності інвестицій, структури інвестицій у проект та вартості окремих складових капіталу, що залучається для фінансування проекту.

Чиста приведена вартість (Net Present Value – NPV) – дисконтована (приведена на початок реалізації проекту з урахуванням вартості капіталу) сума всіх грошових потоків від проекту, за вирахуванням дисконтованої суми інвестицій. Ефективні з фінансової точки зору проекти повинні мати позитивне значення NPV. Чим вище це значення, тим ефективнішим вважається проект.

Таблиця 4.1 – Розрахунок чистої приведеної вартості

Показник	Формула розрахунку
Чиста приведена вартість (NPV)	$NPV = \sum_{k=1}^n \frac{NCF_k}{(1+r_k)^k} - \sum_{j=1}^m \frac{I_j}{(1+r_j)^j},$ <p>де n – прогнозний період; k – рік у прогнозному періоді; NCF_k – чистий операційний грошовий потік (доходи) у рік k; r_k – річна ставка дисконту в рік k; m – кількість років, протягом яких планується інвестування в проект; j – рік, у якому здійснюється інвестування; I_j – інвестиції (витрати) у рік j; r_j – річна ставка дисконту в рік j</p>

Розрахунок чистого операційного грошового потоку в контрольній роботі визначається за формою (таблиці 4.2)

Таблиця 4.2 – Розрахунок грошового потоку, тис.грн.

Найменування	Величина
Чистий дохід від реалізації кека, тис. грн	
Операційні витрати ЦМЗО, тис. грн	
Прибуток від реалізації кека (Пр), тис. грн	
Амортизаційні відрахування обладнання ЦМЗО (С _{ам})	
Грошовий потік (NCF=Пр +С _{ам})	

Також в обчисленнях використовується така вихідна інформація:

I – інвестиції, тис .грн. Визначаються за даними (табл. 1.4).

r_k – річна ставка дисконту в рік.

В контрольній роботі ставка дисконту дорівнює 0,20* або 20* %.

n – прогнозний період – 10 років.

Дисконтний множник (K_{дт}) визначається за формулою:

$$K_{дт} = \frac{1}{(1+r_k)^k}$$

Таблиця 4.3 - Дисконтований грошовий потік, тис. грн

Рік	Грошовий потік, (NCF)	Дисконтний множник (K _{дт}) r _k = 20*%	Дисконтований грошовий потік (ДГП), NCF* K _{дт}	Дисконтований грошовий потік за наростаючим підсумком
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				
Разом				-

Показник індексу прибутковості (Profitability Index – PI), показує співвідношення доходів і витрат на здійснення проекту, розраховуються як відношення суми дисконтованих грошових потоків до дисконтованої суми інвестицій. PI вказує, наскільки дисконтовані грошові потоки покривають дисконтовані інвестиції. Чим більше PI, тим ефективнішим вважається проект.

Таблиця 4.4 – Розрахунок індексу прибутковості

Показник	Формула
Індекс прибутковості (PI)	$PI = \frac{\sum_{k=1}^n \frac{NCF_k}{(1+r_k)^k}}{\sum_{j=1}^m \frac{I_j}{(1+r_j)^j}},$ <p>де n – прогнозний період; k – рік у прогнозному періоді; NCF_k – чистий операційний потік коштів (доходи) у рік k; r_k – річна ставка дисконту в рік k; m – кількість років, протягом яких планується інвестування; j – рік, у якому здійснюється інвестування; I_j – інвестиції (витрати) у рік j; r_j – річна ставка дисконту в рік j</p>

Внутрішня норма рентабельності (Internal Rate of Return – IRR) – значення ставки дисконтування, при якому поточне значення інвестицій (витрат) дорівнює поточному значенню потоків грошових коштів (доходів) за рахунок інвестицій, або значення показника дисконту, при якому забезпечується нульове значення чистого поточного значення інвестиційних вкладень. IRR відображає прибутковість, яку забезпечують інвестиції в конкретний проект. Порівнявши цю прибутковість із вартістю капіталу, можна зробити висновок про фінансову ефективність проекту і доцільність його реалізації з точки зору окупності інвестицій. Ефективні з фінансової точки зору проекти повинні мати прибутковість (IRR) вище, ніж вартість капіталу, що інвестується в них; чим вище IRR, тим ефективнішим вважається проект.

Економічний зміст показника IRR – норма прибутковості інвестицій, при якій однаково ефективно вкласти капітал під IRR відсотків у які-небудь фінансові інструменти чи здійснити реальні інвестиції в проект.

Таблиця 4.5 – Розрахунок внутрішньої норми рентабельності

Показник	Формула розрахунку
Внутрішня норма рентабельності (IRR)	$\sum_{k=1}^n \frac{NCF_k}{(1 + IRR)^k} = I_0,$ <p>де n – прогнозний період; k – рік у прогнозному періоді; IRR – значення ставки дисконтування, при якому поточне значення витрат дорівнює поточному значенню доходів, або значення показника дисконту, при якому забезпечується нульове значення чистого поточного значення інвестиційних вкладень; NCF_k – чистий операційний грошовий потік (доходи) у рік k; I₀ – сума початкових інвестицій</p>

Внутрішня норма рентабельності визначається за допомогою математичних методів пошуку мінімуму функцій. В контрольній роботі це здійснюється методом підбору – обирається два сусідніх значення r, за яких спостерігається зміна кінцевої величини NPV з позитивної на негативну (табл. 4.6).

Таблиця 4.6 – Розрахунок IRR

Рік	-I, + NCF	r1=			r2=		
		K _{дт}	ДГП	NPV	K _{дт}	ДГП	NPV
0		1	-		1	-	
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							

Далі за формулою визначається остаточна величина IRR:

$$IRR = r_1 + \frac{NPV_1(r_2 - r_1)}{NPV_1 - NPV_2}$$

Дисконтований період окупності (Discounted Payback Period – DPP) – мінімальний період, за який окупаються первинні інвестиції. Ефективні з фінансової точки зору проекти повинні мати DPP менше, ніж термін, на який планується реалізація проекту. Чим менше DPP, тим ефективнішим вважається проект.

Таблиця 4.7 – Розрахунок дисконтованого періоду окупності

Показник	Формула розрахунку
Дисконтований період окупності (DPP)	$DPP = T + \frac{CF_{T+1}^A}{CF_{T+1}^D},$ <p>де T – період, у якому накопичений дисконтований чистий грошовий потік останній раз менше суми інвестицій; CF_{T+1}^A – накопичений дисконтований чистий грошовий потік у періоді T; CF_{T+1}^D – дисконтований чистий грошовий потік у періоді T+1</p>

Отримані результати оформлюються у вигляді (таблиці 3.4) і робляться висновки щодо ефективності інвестицій в створення цеху механічного

зневоднення осаду.

Таблиця 4.8 – Показники ефективності інвестиційного проекту

Показники	Ум.позн.	Од. виміру	Величина
Інвестиції			
Прибуток			
Амортизаційні відрахування			
Грошовий потік			
Чиста приведена вартість			
Індекс прибутковості			
Дисконтований період окупності			
Внутрішня норма рентабельності			

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Афанасьєв М. В. Економіка підприємства : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / М. В. Афанасьєв, А. Б. Гончаров ; [за ред. М. В. Афанасьєва]. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2003. – 410 с.
2. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. Ф. Покропивного. – Київ : КНЕУ, 2003. – 608 с.
3. Економіка підприємства : підручник / І. О. Чаюн, Г. М. Богославець, Л. Л. Стасюк та ін. ; за заг. ред. проф. Н. М. Ушакової. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 569 с.
4. Економіка підприємства : підручник / за ред. А. В. Шегди. – Київ : Знання, 2006. – 615 с.
5. Фінанси підприємства : підручник / кер авт. колект. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 3-є вид., перероб. та доп. – Київ : КНЕУ, 2000. – 345 с.
6. Фінанси підприємства : підручник / Л. О. Гуляєва, Н. А. Гринюк та ін. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 491 с.
7. Финансовый менеджмент: теория и практика : учебник / под ред. Е. С. Стояновой. – М. : Перспектива, 1999. – 656 с.
8. Харів П. С. Економіка підприємства : збірник задач і тестів / П. С. Харів. – Київ : Знання-Прес, 2001. – 301 с.
9. Шаповал В. Економіка підприємства. Уведення в спеціальність / В. Шаповал. – Дніпропетровськ : ДУЕП, 2002. – 286 с.
10. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулина. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 176 с.

Допоміжна

1. Абрютина М. С. Финансовый анализ коммерческой деятельности : учебн. пособие / М. С. Абрютина. – М. : Финпресс, 2002. – 156 с.
2. Андрощук Г. А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны / Г. А. Андрощук. – Київ : Изд. Дом Ин Юре, 2000. – 398 с.
3. Баранов В. В. Финансовый менеджмент. Механизмы финансового управления предприятиями в традиционных и наукоемких отраслях : учебн. пособ. для вузов / В. В. Баранов. – М. : Дело, 2002. – 344 с.
4. Бойчик І. М. Економіка підприємства : навч. посібник / І. М. Бойчик. – Київ : Атіка, 2007. – 528 с.
5. Бочаров В. В. Финансовый анализ / В. В. Бочаров. – СПб. : Питер, 2001. – 286 с.

6. Бригхэм Ю. Ф. Финансовый менеджмент / Ю. Ф. Бригхэм, М. С. Эрхардт : пер. с англ. – СПб. ; М. ; Нижний Новгород ; Воронеж : Питер, 2007. – 959 с.
7. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Дж. К. Ван Хорн / гл. ред. сер. Я. В. Соколов ; пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 152 с.
8. Економіка підприємства / за ред. І. М. Бойчук. – Київ : Каравела; Львів : Новий Світ, 2009. – 292 с.
9. Кононенко О. Аналіз фінансової звітності / О. Кононенко. – Харків : Фактор, 2012. – 144 с.
10. Круш П. В. Економіка підприємства : навч. посібник / П. В. Круш, В. І. Подвігіна та ін. – К. : Ельга-Н ; КНТ, 2007. – 777 с.
11. Остапенко В. В. Финансы предприятия учебн. пособие / В. В. Остапенко. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Омега-Л, 2007. – 302 с.
12. Чаюн І. О. Планування виробничої програми та її ресурсне забезпечення / І. О. Чаюн, І. Ю. Бондар. – Київ : КНТЕУ, 2011. – 126 с.
13. Швецов В. П. Экономические основы предпринимательской деятельности. – М. : Экономика, 2000. – 196 с.
14. Шершньова З. Є. Стратегія управління / З. Є. Шерньова. – Київ : КНЕУ, 2003. – 185 с.

Виробничо-практичне видання

Методичні рекомендації
до виконання курсової роботи

«ЕКОНОМІКА ТА ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА»

*(для студентів 4 курсу денної і заочної форм навчання
напряму підготовки 6.030504 – Економіка підприємства, 051 – Економіка)*

Укладач **СЛАВУТА** Олена Іванівна

Відповідальний за випуск *О. В. Димченко*
За авторською редакцією
Комп'ютерне верстання *О. І. Славута*

План 2019, поз. 241 М

Підп. до друку 20.11.2017. Формат 60 × 84/16.
Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 1,0
Тираж 50 пр. Зам. № .

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: rektorat@kname.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.